

tanácsszerveinknek segíteniük kell abban, hogy egészséges áruforgalmi kapcsolatok bontakozzanak ki a város és a falu között, és gondoskodniuk kell arról, hogy beadási kötelezettsége teljesítése után mindenki szabadon vihesse termékeit piacra. A város és a falu közötti áruforgalmi kapcsolatok egészséges fejlesztésében nagy szerepe van a falu ellátásának megfelelő árucikkkel. Az elmúlt években ezen a téren jelentkező hibák, hátrányosan éreztették hatásukat a mezőgazdasági termelésben, részben azért, mert a dolgozó parasztok termelési kedve csökkent a falu iparcikkkel való gyenge ellátottsága miatt, részben azért, mert sokszor hiányoztak a mezőgazdasági termeléshez szükséges legalapvetőbb cikkek, mint a kéziszerszámok, növényvédő szerek (például a rézgálic) vagy a kocsikenőcs.

A város és a falu közötti egészséges áruforgalom kifejllesztése érdekében iparunknak és belkereskedelmi szerveinknek feltétlenül gondoskodniuk kell arról, hogy a falut kielégítő mértékben lássák el megfelelő iparcikkkel. Ez ugyanis növeli a termelési kedvet, és ugyanakkor a termelés számára nélkülözhetetlen árukat is biztosítja.

LÁNYI KAMILLA

Hozzászólás Nagy Tamás: A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása című cikkéhez (Kézirat 1956 tavaszáról)

In: Hegedűs B. András – Rainer M. János (szerk.): A Petőfi-kör vitái, hiteles jegyzőkönyv alapján I. köt. Két közgazdasági vita.
Budapest, 1989, Kelenföld – ELTE. 173–178.

Lányi Kamilla (1929–2006) közgazdász, Budapesten a Lónyai utcai Református Gimnáziumban tanult. 1947. önképzőköri szociográfiai kutatást folytatott Büdsszentmihályon. 1948-ban újságíróként dolgozott a Szabad Nép és a Magyar Nap munkatársa volt. 1948 novemberétől 1953-ig Moszkvában folytatott egyetemi tanulmányokat, de gyakran hazalátogatott. Hazatérve a Belkereskedelmi Minisztériumban helyezkedett el. Részt vett a Petőfi kör által szervezett gazdasági vitákon. 1956 után demonstrációként nem lépett be az MSZMP-be. Elveszítette állását, évekig alkalmi munkákból élt. 1959 és 1963 között a Kálvin téri nagyáruházban dolgozott adminisztrátorként. 1963-ban állást ajánlott neki a Kereskedelmi Kamaránál, az ott dolgozó szakemberekkel alakult meg 1964-ben a konjunktúra és Piackutató Intézet. Ebben az időszakban elsősorban az átfogó gazdasági rendszerek, illetve a mezőgazdaság kérdéseivel foglalkozott. Közreműködött az 1968-as gazdasági reform kidolgozásában. Az 1980-as években ő készítette az intézet éves konjunktúrajelentéseit.

A Petőfi kör vitái során a Hozzászólás Nagy Tamás: A nemzeti jövedelem termelése és felhasználása című cikkéhez címen megtartott felszólalása Nagy Tamás

közgazdász egy korábbi írásával vitatkozva valójában az 1. ötéves terv gazdasági szerkezet torzító és életszínvonal rontó hatásait kritizálja és a Nagy Imre által 1953-ban elkezdett reformfolyamat leállítását.

Meg kell jegyezni, Nagy Tamás annyira az 1949–1953-as évek és az 1955 óta eltelt időszak gazdaságpolitikájának fenntartás nélküli igazolását tartja feladatának, hogy még arra sem képes, amit pedig a jobb közgazdászok az elmúlt 10–15 évben is megtettek, hogy legalább „hozzászóljon”, „kiegészítsen” vagy bármiféle részletkérdésben is bíráljon. S mivel fő feladatának azt tartja, hogy megmagyarázza azt, ami tudományosan és gyakorlatilag egyaránt tarthatatlan, igazolja azt, amit nemcsak a tömegek, de érvényes párthatározatok is régen elvetettek, szükségszerűen a hamisítások, tudós számára különösen méltatlan, útjára lép.

Nagy Tamás cikkében a dolgozók jövedelmének alakulását 1949 és 1955 között úgy ábrázolja, mintha a dolgozók jövedelme állandóan emelkedett volna „bár nem kielégítően és egyenletesen”. Ugyanakkor a Központi Vezetőség 1953. júniusi határozata – aki annakidején bepillantatható e soha közzé nem tett határozatba, emlékezhetik – megállapította, hogy az első ötéves terv idején a bérből és fizetésből élők életszínvonala nem növekedett, hanem csökkent. Tekintettel arra, hogy nem közvetett juttatások csökkenéséről volt szó (azok emelkedtek), maguk a reálbérek is csökkentek. Mindenki tudja saját tapasztalatából is, hogy az 1949–1951-es években az élelmiszerek és az iparcikkek árai rohamosan nőttek, és a bérek 1951. decemberi rögzítése átlagosan mintegy 6%-kal maradt el az árak emelkedése mögött. Mindehhez 1953-ig új adónemek bevezetése (1%-os jövedelmi adó, gyermektelenségi adó), a békekölcsönök felemelése járult. A júniusi határozatok nyomán erőteljes intézkedések történtek a reálbérek növelésére, elsősorban az élelmiszerek és az iparcikkek fogyasztói árainak leszállítása, a békekölcsön jegyzés normáinak csökkentése útján. Ez a két intézkedés egymagában évente mintegy kétmilliárd forint megtakarítást jelentett a dolgozóknak. Többféle ok folytán azonban az 1953/54. évi árleszállításokból 1955 végéig lényegében csak az élelmiszerek és a háztartási vegyi cikkek (szappan stb.) árai bizonyultak tartósaknak. A szabadpiaci árak is emelkedtek. S mi történt 1955-ben? A normarendezés a munkások számára mintegy 18%-os nem átmeneti bércsökkenést eredményezett, bevezették a nyugdíjjáruelékot, a békekölcsönök összege 1953-hoz képest majdnem megháromszorozódott. Az élelmiszerek (az alapvetőek is) és az iparcikkek minősége lényegesen romlott. 1955 végén a munkások és alkalmazottak lényegesen rosszabbul éltek, mint 1953 második felében. H a Nagy Tamás mindezeket a nyilvánvaló tényeket megpróbálja elkenni s letagadni, nyilván azért teszi, hogy visszamenőleg és előre igazoljon minden olyan gazdaságpolitikát, mely nem vet számot a dolgozók jogos anyagi igényeivel. Nagy Tamás ezt a feltételezést helyben be is igazolja. Azt mondja cikkében: „A felhalmozási alap azonban természetesen csak addig a határig növelhető, amíg nem veszélyezteti az életszínvonal jelenlegi növekedését. A helyes arányok kialakításakor körültekintően mérlegelni kell az elért életszínvonalat.” Ehhez nincs mit hozzáfűzni. Mindenesetre a dolgozóknak, amikor megvitatják a második ötéves

tervet és megteszik javaslataikat, nem az elért életszínvonalból és nem annak jelenlegi növekedéséből kell kiindulniuk, hanem az elengedhetetlen életszínvonalból, annak szükséges növekedéséből, s ezt a tényezőt feltétlenül mérlegelni fogják a fogyasztás és a felhalmozás arányainak kialakításánál.

Az 1953 júniusa előtt elkövetett hibák palástolgatását, sőt igazolását szolgálja Nagy Tamás akkor is, amikor cikkében a parasztságnak a városba özönlését 1950 és 1953 között teljes egészében pozitív folyamatként állítja be, és úgy értékeli, mint aminek nyomán növekedett az ipari termelés, a nemzeti jövedelem, a munka termelékenység stb. Arról már megfélekedezik, hogy ebben az időszakban csökkent a legfontosabb termények vetésterülete. Ebben, a földben szegény országban parlagon maradtak a szántóföldek, a parasztok menekültek a városba a faluból, ahol nem volt többet értelme a munkának. Jellemző egyébként, hogy a kérdés elkenése érdekében Nagy Tamás arról közöl számszerű adatot, hogy 1949-től 1954 végéig hány paraszt ment a mezőgazdaságból az iparba, holott tudvalevő, hogy 1949-ben az ipar nem a parasztok, hanem elsősorban a városi munkanélküliek sorából fedezte új munkaerő-szükségletét, 1954-ben pedig a megtett intézkedések nyomán megindult a parasztok visszaáramlása a faluba, s ezek száma az adott évben nagyobb volt a faluról távozottak számánál.

A hamisítások harmadik csoportjába tartoznak Nagy Tamásnak azok az állításai, melyek az 1953 júniusa és 1955 márciusa közötti időszakot, mint az általános hanyatlás korát állítják be, ezzel szemben mintha 1955 márciusa óta általános fellendülés következett volna. Nagy Tamás még csak nem is próbál érvelni állításainak igazsága mellett. Megelégszik helyette agyoncsépeelt szólammal az ipar 1954. évi „egy helyben topogásáról”, a jobboldali elhajlásról stb. Nagy Tamás úgy tesz, mintha nem tudná, hogy a nehézipar elsődleges fejlődésének kérdését korunkra, a technika forradalmának korára vonatkozóan sem 1953 előtt, sem azóta senki tudományos igénnyel nem vetette fel, nem fejtette ki, hogy ennek a kérdésnek a vizsgálatával, mint annyi mással még közgazdászaink ma is adósak. De visszatérve a cikk nem tudományos vágányára: lehet-e egy helyben topogásról beszélni egyetlen év vonatkozásában. Főként olyan év vonatkozásában, amelyik évben óriási átcsoportosításokat kellett végrehajtani az egész iparban, s ráadásul ezeket az átcsoportosításokat egyesek igyekeztek elszabotálni vagy a lehető legrosszabbul, legdrágábban megoldani. Am i pedig az 1955. évet illeti, mindenki tudja, hogy ekkor új üzemek léptek be a termelésbe, melyek az előző évben még nem dolgoztak, s a munka termelékenységének növekedése részben ezek belépésének, nagyobbrészt pedig a bérek csökkentésének (normarendezéseknek) tudható be, mivel nálunk a száz forint kifizetett munkabérré eső termelési értéket tekintik a munkatermelékenység mutatójának. Az 1955. évi növekvő termelésben kétségkívül szerepet játszott az ipar átállásának befejezése is: az üzemek már elsajátították az új cikkek termelését. De hogy jó vastag legyen a dolog, Nagy Tamás egy oldalcsellel még az 1954-ben áldozatok árán végrehajtott átállást is az 1955. év eredményei között sorolja fel. A Szabad Nép olvasói emlékezőtehetségének határa azonban nem 1955 márciusa. Egyébiránt, ami a termelés és a munka termelékenysége növekedésének kérdését illeti, Nagy Tamásnak tudnia illenék – amire pedig a Központi Vezetőség

novemberi határozatában is van utalás – hogy tudniillik ez nem valami jobb- vagy baloldali elhajlással eldönthető kérdés: a meglévő termelő berendezésekkel felújítás nélkül, új, termelékenyebb gépek és berendezések beállítása nélkül meglévő üzemeinkben nem növekedhetik tovább a termelés, sőt ellenkezőleg, csökkennie kellene.

A következő hamisítás – bár a tudományos hamisítások kategóriájába tartozik, viszont a jelenlegi gazdaságpolitika igazolását szolgálja, tehát itt kell tárgyalnunk – abban áll, hogy Nagy Tamás a kötelező beadást afféle egyetemes gazdasági kategóriaként kezeli, mely az adó fizetésén kívül az egyetlen lehetséges formája a parasztság részéről a közös társadalmi kiadások fedezéséhez való hozzá járulásnak. Nagy Tamás tudós létére fel sem veti azt a kérdést, hogy olyan rég óta árutermelő mezőgazdaságban, mint a miénk, elképzelhető lenne a megtermelt értéktöbblet egy része lefőlözésének az ártermelő jelleghez jobban igazodó, kevésbé feudális ízű, a parasztság számára kevésbé terhes, intenzív mezőgazdasági kultúra kialakulását kevésbé fékező formája is, mint a kötelező beadás, mely egyelőre a mezőgazdaság elmaradottsága konzerválójának szerepét tölti be. Tekintettel azonban arra, hogy egy idő óta nálunk divat a kötelező beadást gazdasági törvényként tisztelni, Nagy Tamás nem átallja a tudományos igazság pecsétjét is rásütni erre az intézményre, s ekként – mint a közgazdasági tudomány legutolsó szavát – vénsni az emberek fejébe. A z ilyen állításoknak az a céljuk, hogy meggyőzzék a munkásokat: mindenfajta gazdaságpolitika, mely jobban figyelembe veszi a magyar mezőgazdaság tényleges helyzetét, a dolgozó parasztság megalapozott kívánságait, a város kiéheztetésére, a munkások és alkalmazottak életszínvonalának csökkenésére vezetne. Ez a káros szemlélet csak azt eredményezheti, hogy tovább mélyülnek az ellentétek a város és a falu, a munkásság és a parasztság között, a mezőgazdaság erőszakolt természetes jellege pedig még sokáig fékezni fogja az ipar fejlődését.

Az iskolák államosítása

Budapest, 1948, VKM. 9–14.

A nem állami fenntartású iskolák államosítását az 1948. évi XXXIII. t. c. mondta ki. A törvény az új fenntartó számára kedvező módon szabályozta a vagyoni jogi kérdéseket, illetve az iskolai személyzetet, tanítókat, tanárokat is állami szolgálatba vette át. A törvényjavaslat indoklását 1948. június 15-én a vallás- és közoktatásügyi miniszter, Ortutay Gyula ismertette az országgyűlési képviselőkkel. Az indoklás részben az intézkedés általános európai, polgári jellegét hangsúlyozta, másrészt az iskolarendszer és az oktatás átfogó fejlesztése előfeltételeként tüntette fel.

Az iskolák államosítása című kötet közölte a parlamenti vitában elhangzott felszólalásokat, valamint az Országos Pedagógus Nagygyűlés legfontosabb hozzászólásait. A válogatás azonban szelektív, csak az alapvetően támogató megnyilvánulások kerültek be a kötetbe.